

Zwalczanie afrykańskiego pomoru świń na drodze administracyjnej

Marian Flis

z Katedry Zoologii i Ekologii Zwierząt Wydziału Biologii i Hodowli Zwierząt Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie

Wirus afrykańskiego pomoru świń na tereny Europy Wschodniej rozprzestrzenił się z pierwotnego ogniska w Gruzji w 2007 r. Począwszy od tego czasu z różnym nasileniem pojawia się na coraz to nowych terenach. W naszym kraju pierwszy przypadek został potwierdzony u padłego dzika 17 lutego 2014 r. Dzik ten został znaleziony 3 lutego 2014 r. w powiecie sokólskim w województwie podlaskim, w odległości niecałego kilometra od granicy z Białorusią. Począwszy od stwierdzenia pierwszego przypadku, wirus w początkowej fazie epizootii rozprzestrzenił się na stosunkowo niewielkim obszarze przygranicznym z Białorusią, w pasie o szerokości 10 kilometrów i długości ok. 5 km. Do połowy września 2014 r. łącznie stwierdzono 15 przypadków występowania wirusa u dzików oraz 2 ogniska u świń na terenie niewielkich gospodarstw rolnych, prowadzących ekstensywne utrzymywanie świń, bez jakichkolwiek zabiegów bioasekuracji (1, 2).

Działania prewencyjne

Zanim wirus pojawił się na terenie naszego kraju oraz już po jego oficjalnym stwierdzeniu, podejmowane były działania prewencyjne, realizowane na zasadach wprowadzania kolejnych programów mających na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem ASF oraz poszerzenie wiedzy na temat ryzyka wystąpienia tej choroby na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W rozporządzeniu z 17 stycznia 2014 roku nakreślone zostały podstawowe zasady postępowania, mające zapobiegać przedostaniu się wirusa na terytorium naszego kraju oraz innych krajów Unii Europejskiej. Podstawowe działania w zapobieganiu możliwości przedostania się wirusa na nowe tereny ukierunkowane były wówczas na:

- badania laboratoryjne przeprowadzane na terytorium kraju,
- wzmocnienie środków bioasekuracji na drogowych przejściach granicznych z Białorusią i Ukrainą, jako najbardziej prawdopodobnych dróg transmisji wirusa na terytorium naszego kraju,
- prowadzenie kampanii informacyjnych dla podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną przez Inspekcję Weterynaryjną, związaną z produkcją żywności pochodzenia zwierzęcego oraz pasz dla rolników, myśliwych, władz samorządowych oraz społeczeństwa, mającej za zadanie podnieść świadomość oraz uwrażliwić na zagrożenie jakie wynika z możliwości przedostania się wirusa do gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną w naszym kraju,
- prowadzenie szkoleń przypominających dla lekarzy weterynarii oraz personelu pomocniczego. Celem tych szkoleń miało być przypomnienie oraz

Combating African swine fever by administrative means

Flis M., Department of Zoology, Animals Ecology and Hunting, Faculty of Biology and Animal Husbandry, University of Life Sciences in Lublin

This paper presents the problem of administrative activities in the field of combating African swine fever in Poland. Despite the fact that the first initiatives in this area were made before its official statement, they did not prevent ASF transmission to our country. Initial actions can be described as uncoordinated, and even irrational, because they boiled down to stop hunting for wild boars, which in the first weeks were one of the reservoirs of the virus. Subsequent activities, which should be described as slightly belated, boiled down and reduced still to the dilution of wild boar population and prevention through biosecurity measures in farms keeping pigs, as well as for hunters and other people in contact with wild boars. There is still no research in the field of comprehensive assessment of the possibility of virus transmission to new areas, through vectors than "wild animals". There was the confirmation of the ASF virus emerging around Warsaw as well as in the Czech and Belgian cases. It should be pointed out that "wild" in terms of the virus spread to new areas/regions, although primary reservoir, plays lesser role than other vectors referred to as mechanical or associated with multidirectional human activity.

Keywords: African swine fever, wild boar, prevention, administrative activities.

utrwalenie wiedzy teoretycznej i praktycznej w zakresie afrykańskiego pomoru świń, która będzie niezbędna w przypadku wystąpienia wirusa na terytorium naszego kraju.

Opisane zadania wynikające z wprowadzonego programu miały być realizowane w trzech strefach ze względu na możliwość zagrożenia wystąpienia wirusa ASF. Niestety realizacja działań z opisanego programu nie trwała zbyt długo, gdyż w niedługim czasie (22 dni) został oficjalnie potwierdzony pierwszy przypadek choroby (3).

Kolejnymi dość szybko podjętymi działaniami administracyjnymi było Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 marca 2014 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem u dzików afrykańskiego pomoru świń. Wydane zostało ono w czasie, kiedy nie stwierdzono jeszcze ognisk występowania wirusa ASF u świń. Rozporządzenie to wprowadzało szereg nakazów na osoby zajmujące się produkcją trzody chlewnej, wynikających z podstawowych zasad bioasekuracji gospodarstw przed kontaktami z dzikami, które wówczas określone zostały jako główny wektor możliwości przeniesienia się choroby do gospodarstw rolnych. Dodatkowo opisanym aktem prawny wprowadzono cztery zakazy, z których dwa dotyczyły możliwości przemieszczania świń, a dwa

kolejne dotyczyły gospodarki łowieckiej populacją dzików. Pierwszym był zupełny zakaz dokarmiania dzików. Drugim był całkowity zakaz polowań na wszystkie gatunki zwierząt łownych i odłów takich zwierząt, za wyjątkiem polowań indywidualnych na zwierzęta inne niż dziki. Zakaz ten dotyczył wyłącznie obszarów objętych ograniczeniami. Jednak polowania te mogły odbywać się za zgodą powiatowego lekarza weterynarii, po dokonaniu analizy ryzyka związanego z możliwościami wpływu takich polowań na wzrost zagrożenia rozprzestrzeniania się afrykańskiego pomoru świń (4).

Tego rodzaju wytyczne, pomimo że niejednokrotnie argumentowane autorytetami naukowymi, budziły dość spore wątpliwości natury epizootycznej. Z reguły w przypadku wystąpienia choroby zakaźnej u zwierząt, na którą brak jest szczepionki, a z taką w przypadku afrykańskiego pomoru świń mamy do czynienia, wszelkie działania zmierzające do jej ograniczenia sprowadzają się do przeprowadzenia dochodzenia epizootycznego, którego efektem jest przeprowadzenie badań laboratoryjnych. W przypadku stwierdzenia choroby, dalsze postępowanie sprowadza się do wybiicia i unieszkodliwienia zwłok wszystkich zwierząt oraz dezynfekcję miejsc i przedmiotów, w których przebywały te zwierzęta. Pomimo że w przypadku zwierząt dzikich postępowanie jest nieco trudniejsze, to niemniej jednak odstępstwo od polowań na dziki, które wówczas określane były głównym źródłem transmisji wirusa na nowe tereny, było niewątpliwie działaniem irracjonalnym. Skoro w okresie tym wirus występował w pewnej części populacji dzików na niezbyt rozległym obszarze, należało przeprowadzić ukierunkowaną intensyfikację ich odstrzału, co rozrzedziłoby znacznie populację na tym terenie lub mogło doprowadzić do jej niemal całkowitego wybiicia. W bardzo podobny sposób wirus ASF u dzików został zwalczony na terenie Czech w 2017 r., gdzie rejon jego stwierdzenia ogrodzono, a następnie dokonano wybiicia wszystkich dzików. Niemniej jednak w tym kraju monitoring występowania wirusa prowadzony był od 2014 r., a tym samym pozwoliło to na podjęcie działań niemal w ekspresowym tempie.

W kolejnych latach, w związku z dość dynamicznym rozprzestrzenianiem wirusa na nowe tereny, wprowadzane były rokrocznie programy mające na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczania. W wymienionych programach coraz większą wagę przykładano do konieczności zmniejszenia populacji dzików stanowiących podstawowy rezerwuuar wirusa w środowisku naturalnym. Dość mocno podkreślano także konieczność poszukiwania padłych dzików i fragmentów ich tkanek, usuwania ich ze środowiska naturalnego oraz przestrzegania zasad bioasekuracji przy postępowaniu myśliwych z dzikami odstrzelonymi. Oprócz odstrzału dzików wynikającego z realizacji zadań z zakresu gospodarki łowieckiej wprowadzono także odstrzał sanitarny dzików oraz premię za jego realizację. Programy te w kolejnych latach wprowadziły bardzo rygorystyczne wymagania dla producentów trzody chlewnej dotyczące zasad bioasekuracji, które w praktyce sprowadzają się do odizolowania pomieszczeń, w których

utrzymywane są świny, jak i samych świń od środowiska zewnętrznego. Dodatkowo we wprowadzanych w kolejnych latach programach bioasekuracyjnych dość duży nacisk kładziono na realizację zabiegów dezynfekcyjnych w odniesieniu do osób związanych z hodowlą i utrzymywaniem świń oraz środków transportu i paszy, jak również na zabiegach deratyzacyjnych. Niewątpliwie uwarunkowane to było raportem Najwyższej Izby Kontroli, która stwierdziła dość poważne zaniedbania w zakresie realizacji bioasekuracji w gospodarstwach utrzymujących świny (5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12).

Program na 2019 r.

W dniu 20 marca 2019 r. ukazało się Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie wprowadzenia w 2019 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie”. Pomimo że ukazało się ono w marcu, jego przepisy obowiązują od 1 stycznia 2019 roku. Rozporządzenie to przewiduje monitorowanie afrykańskiego pomoru świń zarówno u dzików, jak i u świń w celu skutecznego przeciwdziałania rozprzestrzeniania się wirusa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i Unii Europejskiej oraz określa środki zwalczania ASF.

W odniesieniu do dzików program ten jest identyczny jak w 2018 r. i przewiduje następujące działania:

- redukcję populacji dzików realizowaną zarówno w drodze polowań, jak i odstrzałów sanitarnych,
- zwiększenie odstrzału samic dzików, jako skuteczne narzędzie w obniżaniu liczebności populacji tego gatunku,
- zakaz karmienia dzików.

Działania praktyczne w tym względzie sprowadzać się będą do:

1. badań laboratoryjnych w kierunku ASF,
2. zakupu kontenerów chłodniczych do przetrzymywania tusz odstrzelonych dzików oraz zakupu wag hakowych,
3. finansowania funkcjonowania odłowni żywołownych do odłowu dzików,
4. zwrotu kosztów pozyskiwania dzików w ramach odstrzału sanitarnego na obszarze ochronnym, obszarze objętym ograniczeniami, obszarze zagrożenia oraz na obszarze WAMTA i innych obszarach, na których jest prowadzony odstrzał sanitarny,
5. finansowania pozyskiwania dzików w ramach polowań na obszarze ochronnym, obszarze objętym ograniczenia, obszarze zagrożenia oraz obszarze WAMTA,
6. unieszkodliwiania tusz dzików lub szczątków padłych dzików pochodzących z polowania na obszarze zagrożenia i obszarze objętym ograniczeniami niezagospodarowanych przez myśliwych,
7. unieszkodliwiania tusz dzików, które nie mogą być zagospodarowane przez myśliwych, na obszarze zagrożenia, obszarze objętym ograniczeniami oraz obszarze ochronnym,
8. wypłaty środków za zgłoszenie znalezienia zwłok padłych dzików na terytorium całego kraju,

9. dofinansowania bezpiecznego usuwania zwłok dzików padłych na obszarze ochronnym, obszarze objętym ograniczeniami i obszarze zagrożenia,
10. dofinansowania odłowu dzików oraz uśmiercania i transportu, jak również unieszkodliwiania zwłok odłowionych dzików.

Dodatkowo przepisy te w dalszym ciągu wprowadzają zryczałtowane kwoty za odstrzał dzików. W przypadku samic przelatkowych i starszych jest to kwota 650 zł, zaś za odstrzał innych dzików kwota ta stanowi 300 zł.

W zakresie zdolności rozprzestrzeniania się wirusa na nowe tereny i możliwości jego pojawienia w gospodarstwach utrzymujących świnie zaplanowane zostały następujące działania, które wspólnym mianem określić należy jako bioasekuracyjne:

1. badania laboratoryjne w kierunku ASF,
2. działania powiatowego lekarza weterynarii – po otrzymaniu zawiadomienia o podejrzeniu wystąpienia ASF wynikające z przepisów ustawy – o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt,
3. pobieranie próbek do badań laboratoryjnych w kierunku ASF lub przeprowadzanie kontroli gospodarstw w zakresie spełniania wymagań związanych z bioasekuracją przez powiatowego lekarza weterynarii na obszarze zagrożenia, obszarze objętym ograniczeniami lub obszarze ochronnym,
4. wzmocnienie środków bioasekuracji na drogowych przejściach granicznych z Federacją Rosyjską, Białorusią i Ukrainą,
5. prowadzenie przez Inspekcję Weterynaryjną kampanii informacyjnej dla podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną związaną z produkcją żywności pochodzenia zwierzęcego i pasz, a także rolników, myśliwych, władz samorządowych, straży, inspekcji i innych służb oraz społeczeństwa, a także świadczących usługi z zakresu przewozu osób, w tym operatorów portów lotniczych i portów morskich oraz dla operatorów biur podróży i podmiotów świadczących usługi pocztowe i kurierskie, mającej na celu przekazanie wiedzy na temat ASF. Kampanie te mają na celu rozpowszechnianie informacji o:
  - zagrożeniu ASF w taki sposób, aby te podmioty niezwłocznie zawiadamiały o podejrzeniu wystąpienia choroby zgodnie z art. 42 Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia

zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt i sposobie zawiadamiania właściwych organów o podejrzeniu wystąpienia ASF,

- pierwszych objawach zakażenia wirusem ASF,
- ryzyku, jakie niesie wprowadzanie produktów wieprzowych do gospodarstwa, w którym są utrzymywane świnie, w tym w szczególności wprowadzanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej produktów pochodzenia wieprzowego spoza tego terytorium,
- metodach bezpiecznego unieszkodliwiania padłych dzików lub dopuszczalnych sposobach zagospodarowania odstrzelonych dzików,
- obowiązku zawiadamiania organów Inspekcji Weterynaryjnej o każdym przypadku znalezienia padłego dzika,
- wymaganiach dotyczących bioasekuracji.

W ramach programu powiatowi lekarze weterynarii mają obowiązek przeprowadzenia 2 razy w roku – w możliwie równych odstępach czasu, niekrótszych niż 4 miesiące – kontrolę stanu zdrowia świń wraz z wywiadem lekarsko-weterynaryjnym, połączonym z badaniem klinicznym wraz z pomiarem temperatury ciała. Kontrola ta obejmować powinna także przestrzeganie nakazów i zakazów wynikających z Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 roku w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń, które w dalszym ciągu jest obowiązujące (13).

Podsumowanie

Zwalczanie afrykańskiego pomoru świń na drodze administracyjnej sprowadza się do rocznego wydawania rozporządzeń dotyczących nakazów, zakazów i zasad postępowania w zakresie gospodarowania populacją dzików stanowiących podstawowy rezerwuariusz wirusa, jak również właścicieli gospodarstw rolnych utrzymujących świnie. Jednak niektóre z wprowadzanych przepisów budzą szereg wątpliwości w zakresie zagrożeń epizootycznych i ich zwalczania. Najnowsze wytyczne sprowadzają się do intensyfikacji odstrzału dzików, połączonej z jego premiowaniem. Dodatkowo przewidują odłów dzików i ich uśmiercanie oraz utylizację. Przewidują także poszukiwanie martwych dzików i ich szczątków oraz ich utylizację. Dla hodowców trzody chlewnej utrzymują dotychczasowe zasady bioasekuracji, połączone z dwukrotną w ciągu roku kontrolą stanu zdrowia

PROMOCJA!

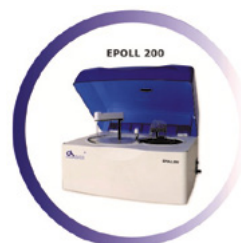
ANALIZATOR NA DOBRY POCZĄTEK
już od 50% wartości

NAJWŹSZEJ KLASY
SPRZĘT DIAGNOSTYCZNY:

Hematologia

Biochemia sucha

Biochemia mokra

Immunochemia (hormony)

Mocz

świń. Trudno jednoznacznie wskazać, czy rozwiązania na ten rok wyczerpują wszystkie aspekty działań prewencyjnych dotyczących możliwości rozprzestrzenienia się wirusa na nowe tereny lub jego pojawiania na terenach, gdzie już występował. Na podkreślenie zasługuje fakt wzmocnienia działań dotyczących odnajdywania i utylizacji padłych dzików, które niewątpliwie są najistotniejszym rezerwuarem wirusa w środowisku naturalnym. Znajdujące się w różnym stadium rozkładu tkanki dzików zakażonych wirusem, którego odporność na czynniki środowiskowe jest dość wysoka, stanowią niewątpliwie jedno głównych źródeł możliwości jego rozprzestrzeniania na nowe tereny. Należałoby także zwrócić większą uwagę na wektory przenoszenia wirusa, zarówno biotyczne, jak i abiotyczne, które do tej pory nie były uwzględniane przy ocenie jego transmisji na nowe tereny.

Piśmiennictwo

1. Markowska-Daniel I., Pejsak Z.: Afrykański pomór świń. *Życie Wet.*, 2014, 89, 191–196.
2. Pejsak Z., Piekut J.: Afrykański pomór świń. Nowe doświadczenia w zwalczaniu choroby. Platforma Edukacyjna Project System. Skierniewice. 2018.
3. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 stycznia 2014 r., w sprawie wprowadzenia programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń oraz poszerzenie wiedzy na temat ryzyka wystąpienia tej choroby na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. (Dz.U.2104, poz. 115).
4. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 marca 2014 roku w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem u dzików afrykańskiego pomoru świń (Dz.U.2104., poz.420).
5. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 25 lutego 2015 r. w sprawie wprowadzenia w 2015 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie” (Dz.U.20015, poz. 316).
6. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 7 stycznia 2016 r. w sprawie wprowadzenia w 2016 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie” (Dz.U. 2016, poz. 70).
7. Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 marca 2017 r. w sprawie wprowadzenia w 2017 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie” (Dz.U.2017, poz. 625).
8. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 stycznia 2018 r. w sprawie wprowadzenia w 2018 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie” (Dz.U.2018, poz. 316).
9. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 kwietnia 2015 r. w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz.U.2015, poz. 517.).
10. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 maja 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz.U.2016, poz. 679).
11. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz.U.2016, poz. 1153).
12. Najwyższa Izba Kontroli.: Realizacja programu bioasekuracji jako element zwalczania afrykańskiego pomoru świń. Informacja o wynikach kontroli. Warszawa. 2017.
13. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 marca 2019 r. w sprawie wprowadzenia w 2019 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie” (Dz.U.2019, poz. 598).

Dr hab. Marian Flis, Katedra Zoologii, Ekologii Zwierząt i Łowiectwa, Wydział Biologii Nauk o Zwierzętach i Biogospodarki, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin, e-mail: marian.flis@up.lublin.pl